

ПАВЛЕ БЕЉАНСКИ (1892–1965): СКРИВЕНО БЛАГО У ПРИВАТНОЈ БИБЛИОТЕЦИ

САЖЕТАК: У овом раду описана је приватна библиотека Павла Бељанског (1892–1965), српског дипломате, колекционара и добротвора. Наслови 400 књига откривају широк спектар професионалних и приватних интересовања једног колекционара: од историје, историје права, преко дипломатије до филозофије, историје уметности и лепе књижевности. Музеолошком и библиотечком обрадом, дигитализацијом и обрадом дигиталних објеката, ова колекција књига, која има личну, уметничку, културну, историјску и националну вредност, постала је јединствена музеолошка целина и трајно је сачувана. Приватна библиотека Павла Бељанског сада је доступна широј јавности у електронској форми, ван Спомен-збирке Павла Бељанског, у којој се трајно чува деценијама.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Павле Бељански (1892–1965), приватна библиотека, Спомен-збирка Павла Бељанског, Централна библиотека Универзитета у Новом Саду

Увод

Приватна библиотека српског дипломате, колекционара и добротвора Павла Бељанског (1892–1965)¹ од 1966. године налази се у Спомен-збирци Павла Бељанског у Новом Саду и део је амбијен-

¹ За више драгоцених података о Павлу Бељанском и шире увиде у његов лични и професионални живот видети званични сајт Спомен-збирке Павла Бељанског: <https://beljankimuseum.rs/>; Јасмина Јакшић-Субић и Марта Ђармати, *Господин Павле Бељански (1892–1965)* (Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2015); Јасна Јованов, ур., *Zbornik radova – Naučni skup posvećen Pavlu Beljanskom (1892–1965)* (Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2012) и Вера Јовановић, *Павле Бељански и његова збирка* (Нови Сад: Тиски цвет, 2009).

талне поставке Меморијала Павла Бељанског.² Захваљујући колекционарским законским наследницима, породицама Исаковић, Јоксимовић и Џордески, поред књига у Меморијалу, похрањени су и предмети из београдског породичног стана Бељанског у Господар Јевремовој улици бр. 33.³ Вера Јовановић, дугогодишњи кустос и руководилац Спомен-збирке Павла Бељанског, забележила је следећи податак: „Од Исаковића смо преузели 16 слика, 4 пластике, салон у чипендејлу, салон у бидермајеру, бифе, писаћи сто, витрину бифеа, шкрињу с балдахиним, 8 ситних предмета примењене уметности, грамофонске плоче, свечано одело, орман за библиотеку, књиге, писма, дипломе, ордење, разна документа и фотографије⁴.

Данас Спомен-збирка Павла Бељанског не поседује све публикације које су некада биле у власништву овог колекционара. Неке је поклањао за живота, а неке су, након његове смрти, дароване. Познато је, наиме, да је Павле Бељански 205 наслова из своје библиотеке 1964. године поклонио Библиотеци Одељења за историју уметности Филозофског факултета у Београду. Реч је о књигама о историји уметности ренесансе на француском језику. У поседу Павла Бељанског такође су се налазиле и књиге које су припадале његовом млађем брату – фармацеуту Николи Бељанском, који је погинуо 1944. године. Те књиге, а реч је о 132 наслова, после смрти Бељанског, доспеле су у Спомен-збирку заједно са његовим другим књигама. Оне су тематски одударале од осталих публикација у заоставштини и због тога су 2005. године поклоњене Музеју града Новог Сада, за Збирку фармације.⁵

Збирка књига Павла Бељанског

Садашња колекција књига броји 400 библиографских јединица. Реч је о публикацијама које је Павле Бељански годинама прикупљао током својих дипломатских службовања и путовања по свету. Наслови у Збирци књига Павла Бељанског откривају широк спектар професионалних и приватних интересовања ко-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

² Меморијал Павла Бељанског настао је након колекционарове смрти, 1966. године. За ширу јавност је отворен 1968. године, а реконструисан 2003. године. Сви изложени експонати су настали у различитим временима, на различитим географским дужинама и ширинама и речито сведоче о историји приватног живота Павла Бељанског и његове породице. Више о Меморијалу Павла Бељанског погледати на сајту: <https://beljanskimuseum.rs/memorial-pavla-beljanskog/> (16.02.2024) и у књизи: Вера Јовановић, *Меморијал Павла Бељанског* (Нови Сад: Спомен збирка Павла Бељанског, 1994).

³ Vuk Dautović, „Svet ličnih predmeta i privatni prostor Pavla Beljanskog“, u *Memorijal Pavla Beljanskog*, ur. Jasna Jovanov (Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2013), 91–113.

⁴ Вера Јовановић, *Павле Бељански и његова збирка* (Нови Сад: Тиски цвет, 2009), 343.

⁵ Милица Орловић Чобанов, *Књиге Павла Бељанског: од београдског салона до музејске збирке* (Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2024), 14–15.

бр.
2.
год.
2024.

лекционара: од историје, историје права, преко дипломатије до филозофије, историје уметности и лепе књижевности. Такође, откривају дух оновременог интелектуалца који покушава да разуме комплексне односе у свету, посебно у Европи, као и место Србије у њима. Правник по образовању и професионални дипломата по занимању, Павле Бељански је на својим полицама имао немали број књига из историје, посебно Медитерана, Балкана, Краљевине Југославије и Србије. Зауоставимо се на примерима као што су: *Политичка историја Србије у другој половини XIX века* Живана Живановића (Београд, 1924–1925); *Histoire de Dalmatie* од Луја Војновића (Париз, 1934); *Il Mediterraneo nella politica europea* од Ђузепе Луиђија (Напуљ, 1925).

Павле Бељански је предано прикупљао литературу која се бавила узроцима избијања Првог светског рата. Та тема је провоцирала интелектуалну елиту између два светска рата. Куповао је мемоаре разних учесника Великог рата и тако је настојао да критички сагледа и разуме догађаје из аутентичних сећања учесника и сведока рата. Покушавао је да докучи разлоге и донесе свој закључак о стварима које су се догодиле. О томе, на пример, говори наслов *Causes déterminantes de la Guerre Mondiale*, генерала Хосеа-Естевама Мораеса Сармента (José-Estevam de Moraes Sarmiento) (Бруг, 1930). Занимали су га животи бројних историјских личности. Велика група књига говори о суверенима из владарских династија од старих цивилизација до његових савременика: Рамзес II, Јулије Цезар, Марко Аурелије, Хенри VIII Тјудор, краљица Марија I Тјудор, краљица Елизабета I Тјудор, Марија Стјуарт, Луј XIV, Марија Терезија, Марија Антоанета, краљица Викторија, Франц Јозеф, аустријска царица Елизабета Баварска, Теодор Рузвелт, Николај II Романов, Александра Фјородовна Романов итд.

Интересовао се и за појединачне чланове утицајнијих европских породица какве су биле породице Борџија или Бонапарта. Поседовао је књигу о злогласној Лукрецији Борџија, док је, када је о породици Бонапарте реч, читао књиге о Наполеону Бонапарти, Каролини Бонапарта, Наполеону III Бонапарти. Занимљиви су му били политичари и јавне личности које су имале значајну улогу у догађајима који се тичу Француске буржоаске револуције, балканских ратова, Великог рата. Бељанског је посебно интересовала немачка политика. Имао је поверења у мемоаре, па су тако у збирци и сећања на принца Бизмарка, мемоари канцелара принца Фон Билова, Клеменса Венцела фон Метерниха, маршала Галијенија, сећања британског дипломате сер Џорџа Бјукенана и других. Сигурно је желео да зна више о Октобарској револуцији у Русији и о Распућину.

Међу књигама налазе се и имена класичних писаца, па су ту Хомер, Софокле, Данте, Бајрон, Гете, Достојевски, Сервантес и други. Као културан и образован човек, читао је и књиге о музици Бетовена, Вердија и других композитора. Интересовале су га старе цивилизације, посебно египатска, грчка и старо Римско царство. Набављао је књиге из историје религија, посебно хришћанства, о Исусу из Назарета, Мартину Лутеру, будизму и о Буди. Један део књига је правне и дипломатске провенијенције (протоколи који се примењују у разним земљама, *Traité pratique de diplomatie moderne* барона Ђуле Силашија (Gyula de Szilassy) (Париз, 1928), *Histoire Diplomatique de l'Europe (1871-1914)* (Париз, 1929), итд.⁶

Павле Бељански је књиге волео да чита у оригиналу, није уживао у преводима. Са поверењем у сопствено знање језика и сопствено расуђивање прочитаног, ређали су се наслови на латинском, немачком, француском, италијанском, енглеском, српском језику и они датирају од средине XVIII до средине XX века. Међу књигама на латинском језику налазе се, на пример, две књиге Руђера Бошковића: *De litteraria expeditione per Pontificiam ditionem suscepta a patribus societ. Jesu Christophoro Maire et Rogerio-Josepho Boscovich* (Рим, 1755) и *De Solis ac Lunae defectibus* (Венеција, 1761). Занимљиво је да се у библиотеци налази и књига аустријског политичара и државног канцелара Курта фон Шушнига *Dreimal Österreich* (Беч, 1937), која је штампана готицом. Интересантно је да су многе књиге на француском језику написали, у ствари, руски аутори (што закључујемо на основу изостанка података о преводиоцу), нпр. Mikhail Vladimirovitch Rodzianko, *La Règne de Raspoutine* (Париз, 1928) или *Mémoires de Alekxandre Iswolsky, ancien ambassadeur de Russie à Paris (1906-1910)* (Париз, 1923). Употреба француског језика је била манир руске аристократије, још од XVIII века. Многе књиге немају годину издавања, али имају имприматур, односно одобрење за штампање, на почетној или последњој страници, на основу чега се књиге могу оријентационо датирати.

Део колекције чине књиге које је Бељански добио на поклон од сликара Милана Коњовића и то су углавном каталози и друге публикације о Надежди Петровић, Милану Коњовићу, Петру Лубарди, сликарству, вајарству у ФНРЈ, таписеријама у Југославији и слично. Ту су и књиге које је куповао наменски да би се обавештавао о одређеним уметничким делима (*Catalogue illustré du Salon...*

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2,
год.
2024.

⁶ Комплетан попис књига Павла Бељанског, које се данас налазе у Спомен-збирци Павла Бељанског, дала је Милица Орловић Чобанов у каталогу изложбе *Књиге Павла Бељанског: од београдског салона до музејске збирке* (Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2024), 40–107.

1882), а ту су и књиге које се тичу слике Влаха Буковца „Велика Иза” из 1882. године (Alexis Bouvier, *La Grande Iza*, 1879).

Известан број књига Павла Бељанског садржи и посвете. У њима аутори књига из земље и иностранства исписују речи захвалности и поштовања. Такве су посвете Ферда Шишића, Милана Кашанина, Момчила Стевановића и Милана Коњовића. На пример, у књизи *Милан Коњовић* од Катарине Амброзић (Сомбор, 1965) стоји посвета: *Srbiji Pavla Beljanskog velikog kolekcionara i velikog čoveka s poštovanjem njegov sam odani mu prijatelj Milan Konjović, Sombor 10/IX 66.*

С друге стране, у књизи *Giuseppe Verdi (1813–1901)* од Артура Ланђелотија (Рим, 1939), постоји посвета Павлу Бељанском од аутора: *All amico, Paul Beljanski, cordialmente Arturo Lancellotti.* Међутим, у књизи *Le Sculture delle Porte di S. Petronio in Bologna* (Фиренца, 1914), стоји посвета Павла Бељанског: *Драћом њријайељу Срејшену Сћојановићу, скулпћору ради сећања на дане њроведене заједно у Ићћалији. Павле Бељански, савейћник II, Јун 1937. Рим.* То значи да књига никад није стигла до Сретена Стојановића.

Павле Бељански књиге није куповао стихијски, већ плански, систематично и с разлогом. Све што је излазило у више томова куповао је у комплету, што показује да је у колекционарском смислу имао истанчан став да све мора бити уређено и комплетно заокружено. Књиге су сачуване у изузетно добром стању, што показује да их није посућивао. Врло ретко би се у њима могла пронаћи било каква забелешка унета руком Бељанског. Ако би нешто писао на страницама књиге, урадио би то графитном оловком, што сведочи о његовој високој свести да је књига не само извор знања и средство информисања већ је за њега подједнако била и уметничко дело.

Да ништа код Бељанског није било непромишљено показује и идеја о изгледу колекционарове библиотеке. Пошто би купио књиге, опремао би их полукожним (француским) повезом какав се и данас може наћи у антикварној понуди. Књиге поседују луксузан књиговезачки рукопис и уједначеног су стила и формата. Оне одражавају и високе естетске критеријуме њиховог колекционара. Мали број књига има сачуване оригиналне корице (уколико је књига претходно изашла као броширана, током прекоричавања изостављан је оригиналан повез). Мали број књига никада није коришћен, јер је приликом њихове обраде било неопходно да се странице прво опсеку. Може се претпоставити и да је Павле Бељански књиге куповао антикварно. Те су књиге обично биле јефтине, јер нису до краја прошле процес штампарске обраде.

Обрада књига у Централној библиотеци Универзитета у Новом Саду

Међуинституционална сарадња на нивоу културе, уметности и науке увек даје плодноне резултате и доноси корист стручној, научној и широј заједници. Централна библиотека Универзитета у Новом Саду је закључила сарадњу са Спомен-збирком Павла Бељанског с циљем да се каталогизује и дигитализује Збирка књига Павла Бељанског. Уговором о сарадњи је утврђено да се посао каталогошке обраде и дигитализација обави у Централној библиотеци Универзитета у Новом Саду, од 24. октобра 2023. до 25. децембра 2023. године и да се све књиге Павла Бељанског пренесу у магацин Централне библиотеке. Спомен-збирка се обавезала да ће читав фонд књига доставити Централној библиотеци и након завршеног посла вратити их у своје просторије.

Централна библиотека је први пут учествовала у каталогошкој обради и дигитализацији ретких и специјализованих књига које су у власништву музеја. Каталогизација се темељила на првобитном музеолошком инвентару. Испоштовано је раније сигнирање, инвентарни бројеви као и распоред одлагања на полицама аутентичних ормара за књиге. Библиотечки опис је урађен компјутерски и подразумевао је формалну и садржајну обраду библиографских јединица по Међународном стандарду за библиографски опис (ISBD). Каталогизација је урађена у софтверу БИСИС, верзија 3.0. Књиге су добиле сиглу ЗКПБ (Збирка књига Павла Бељанског) да би се разликовале од других публикација са сиглом „К” из Спомен-збирке, али је сачуван нумерус куренс који су књиге претходно добиле у музеолошкој обради. У сигнатури нема назнаке формата, али је смештај књига пратио њихов формат.

Каталогошка обрада књига Павла Бељанског рађена је *de visu*, односно са књигом у руци. Током каталогозације, обрађивач се сусретао са спорадичним изазовима. Део књига штампан је без датирања, па су година и број издања остали непознати. Неке књиге нису имале ни податке о ауторству ни о тачном наслову. Каталогизовање оваквих књига било је изазовно. Тако је једна од књига на почетној страници имала само наслов „Histoire de la littérature grecque”. Установљено је да књига не поседује првих 12 страница, односно не поседује предлист, насловну страницу и цео предговор – „Préface” (стр. [I]–VII), као ни четири странице на самом крају, које су чиниле аналитички регистар – „Table analytique des matières” (стр. 577–579) и табелу под називом „Table des chapitres” (стр. 580). Аутентичност књиге (исти прелом, идентични садр-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

жаји страница) утврђена је на основу електронског издања, које је пронађено на интернету, у оквиру бесплатних Гуглових књига – Google books.⁷ Реч је о књизи штампаној у Паризу, у штампарији Луја Ашета (Librairie de L. Nache et Compagnie), 3. издање, година издања је 1863, а име аутора је Алексис Пјерон (Alexis Pierron) (1814–1878), под насловом *Histoire de la littérature grecque (Историја грчке књижевности)*. Подаци на предлисту дигитализованог издања показују да је књига део Едиције „Универзална историја” (Histoire Universelle), коју је издало друштво професора и научника под управом француског историчара и државника Виктора Дирија (Victor Duruy). Ово је уједно био један од највећих изазова током каталогизације, јер је увек најтежи задатак за каталогизатора да датира књигу којој недостају основни подаци, који се налазе управо на првим и последњим страницама.

За дигитализацију и обраду дигиталних објеката у техничком смислу Централна библиотека је у потпуности опремљена. Роботизовани скенер Киденус (Qidenus) омогућио је брзу дигитализацију старих и ретких књига. *Приручник за обраду материјала након скенирања*⁸ консултован је током обраде дигитализованих слика у програму АБВУУ FineReader 12. Изазови током дигитализације искључиво су се односили на књиге које су биле нестандарних димензија и које су својим форматом превазилазиле могућности дигитализације помоћу роботизованог скенера. Реч је о два књигама: *Le Sculture delle Porte di S. Petronio in Bologna* (Фиренца, 1914) и *Јужна Србија: Црпљежи Љубе Ивановића* с предговором Богдана Поповића (Београд, 1928), које су одмах препознате као превелике. Додатно дигитализовање захтевали су и прилози у књигама нестандарних димензија (географске карте, табеле, генеолошке и родословне карте, и слично). Такви прилози су накнадно снимљени у Завичајној збирци Градске библиотеке у Новом Саду.

Захваљујући онлајн каталогу Збирка књига Павла Бељанског убудуће ће бити лако претражива у Спомен-збирци. Такође, дигитализована Збирка књига похрањена је на екстерној меморији у pdf формату и служиће за интерну употребу у Спомен-збирци Павла Бељанског, као и за индивидуално коришћење. Наредни пројекти Спомен-збирке требало би да обезбеде покретање платформе за

⁷ Alexis Pierron, *Histoire de la littérature grecque 1863*, Google Books, https://www.google.rs/books/edition/Histoire_de_la_litt%C3%A9rature_grecque/WItBAAAACAAJ?hl=en&gbpv=1&dq=Histoire%20de%20la%20litt%C3%A9rature%20grecque%201863&pg=PP1&printsec=frontcover (преузето 14. 2. 2024).

⁸ Mirjana Brković i Jasna Negovanović, Igor Lekić, *Приручник за обраду материјала након скенирања* (Нови Сад: Филозофски факултет, 2019), <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-576-1> (преузето 20. 1. 2024).

представљање дигитализоване грађе у просторијама Спомен-збирке (на великим екранима), као и на интернету, на званичном сајту Спомен-збирке Павла Бељанског, али и на музејским свечаностима, изложбама и конференцијама, кроз стручне и научне радове и каталоге.

Закључак

Музеолошком и библиотечком обрадом, дигитализацијом и обрадом дигиталних објеката, описана колекција књига постала је јединствена музеолошка целина. Тиме је заокружена трајна заштита једног међу националним културним добрима српског народа.⁹ Подухват је значајан за генерације које долазе и које се баве изучавањем лика и дела чувеног српског колекционара и ренесансног ерудите Павла Бељанског. Приватна библиотека је професионални, лични и уметнички портрет једног човека и део историје једног времена. Дела која је Павле Бељански читао и која су формирала његов укус и целокупан поглед на свет сада ће бити доступна широј јавности и у електронској форми.

Literatura:

1. Brković, Mirjana i Jasna Negovanović, Igor Lekić. *Priručnik za obradu materijala nakon skeniranja*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019, <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-576-1> (preuzeto 20. 1. 2024).
2. Dautović, Vuk. „Svet ličnih predmeta i privatni prostor Pavla Beljanskog”. U *Memorijal Pavla Beljanskog*, ur. Jasna Jovanov, 91–113. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2013.
3. Jakšić-Subić, Jasmina i Đarmati Marta. *Gospodin Pavle Beljanski (1892–1965)*. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2015. (na ćirilici)
4. Jovanov, Jasna. ur. *Zbornik radova – Naučni skup posvećen Pavlu Beljanskom (1892–1965)*, Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2012.
5. Jovanović, Vera. *Pavle Beljanski i njegova zbirka*. Novi Sad: Tiski cvet, 2009. (na ćirilici)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.

⁹ *Стратегија развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027.* <http://slovinci.rs/wp-content/uploads/2017/10/Nacrt-strategije-razvoja-kulture-Republike-Srbije-od-2017-do-2027.pdf> (preuzeto 20. 2. 2024).

6. Jovanović, Vera. *Memorijal Pavla Beljanskog*. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 1994. (na ćirilici)
7. Orlović Čobanov, Milica. *Knjige Pavla Beljanskog: od beogradskog salona do muzejske zbirke*. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2024. (na ćirilici)
9. Spomen-zbirka Pavla Beljanskog: <https://beljanskimuseum.rs/> (pristupljeno 12. 12. 2023).
10. *Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2017. do 2027.* <http://slovenici.rs/wp-content/uploads/2017/10/Nacrt-strategije-razvoja-kulture-Republike-Srbije-od-2017-do-2027.pdf> (preuzeto 20. 2. 2024). (na ćirilici)

Ivana T. Ikonić

University of Novi Sad, Central Library, Novi Sad

ivanaikonc81@gmail.com

PAVLE BELJANSKI (1892–1965): HIDDEN TREASURE IN THE PERSONAL LIBRARY

SUMMARY: Pavle Beljanski (1892–1965) was a Serbian diplomat, collector, and philanthropist. This paper describes his donated personal library. The titles of 400 books reveal a wide range of collector's professional and personal interests—from history, legal history, and diplomacy to philosophy, art history, and fine literature. This collection of books has become a unique museological entity through museological and library cataloguing, digitization, and digital object processing. This way, a collection of books with personal, artistic, cultural, historical, and national value has been permanently preserved. Pavle Beljanski's personal library is now available to the general public in electronic form, outside the Pavle Beljanski Memorial Collection where it has been preserved for decades.

KEYWORDS: Pavle Beljanski (1892–1965), personal library, Pavle Beljanski Memorial Collection, Central Library of the University of Novi Sad.

Примљено: 8. јула 2024.

Прихваћено: 23. септембра 2024.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
2.
год.
2024.